

DOMOKOS KOSÁRY (1913.-2007.)

Domokos Kosáry rođen je u mjestu Banská Štiavnica (mađarska Selmechánya) u današnjoj Slovačkoj, 31. srpnja 1913. Podrijetlom je iz lokalne građanske obitelji s umjetničkim sklonostima. Otac mu je bio gimnazijski profesor i glazbenik, a majka književnica (Lola Kosáryné Réz). Nakon Trijanonskog ugovora obitelj je preselila u Budimpeštu, jer otac nije želio položiti zakletvu vjernosti Čehoslovačkoj.

Kosáry je završio studij latinskog i povijesti na budimpeštanskom Sveučilištu "Péter Pázmány" (danas Sveučilište "Loránd Eötvös"), gdje je bio učenik Gyule Szekfűja, tada vodećeg mađarskog povjesničara, koji je presudno utjecao na njegov razvoj. Diplomirao je 1931. te doktorirao povijest u Budimpešti 1936. s temom iz povijesti Revolucije 1848.-1849. Po završetku studija boravio je na studijskom boravku u Parizu (1936.-1937.) i Londonu (1938.). Radio je kao predavač na prestižnoj visokoškolskoj ustanovi Eötvös Kollégium, osnovanoj 1895. po uzoru na francuske *grandes écoles*. Prijateljevao je s mađarskim političarom i geografom Pálom Telekijem, angažirao se na osnutku njegovog Povijesnog instituta i na njemu obnašao dužnost ravnatelja od 1941. do 1945. i bio ravnatelj od 1945. do 1949. Od 1946. do 1949. profesor je nacionalne povijesti novog vijeka na budimpeštanskom Sveučilištu.

Iako u političkim stavovima dosljedno konzervativan i žestoki protivnik socijalizma i komunizma u svim njihovim varijacijama, Kosáry je isto tako bio dosljedni antifašist i protivnik povezivanja Mađarske sa silama Osovine. Otvoreno se protivio ulasku Mađarske u rat na njenoj strani te iskazivao svoju anglofilsku orijentaciju. Za grofa Telekija 1941. je u tom smislu obavio i neformalnu diplomatsku misiju u Sjedinjenim Američkim Državama (gdje je upućen na studijski boravak). Nakon rata, na suđenju povjesničaru i bivšem ministru Bálintu Hómanu svjedočio je u njegovu korist. Tijekom rada na Sveučilištu kritiziran je zbog svog "buržoaskog" pristupa povijesti, a nakon što su komunisti otvoreno preuzeli vlast 1949. i uspostavili staljinistički režim, izbačen je s posla na Sveučilištu. Iste mu je godine oduzeto i ravnateljstvo Instituta.

Domokos Kosáry

Tijekom ranih pedesetih godina radio je na trotomnom “neideologiziranom” djelu *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* (Uvod u mađarske povijesne izvore i literaturu), Budimpešta, 1951.-1958. Godine 1955. obranio je tezu za naslov kandidata znanosti, a od 1954. do 1957. radio je kao ravnatelj Središnje knjižnice Sveučilišta agrarnih znanosti. Pred revoluciju 1956. najotvoreniji je kritičar staljinizma u *Petőfijevom kružoku*, a po izbijanju revolucije predsjednik je Revolucionarnog komiteta povjesničara. Podržao je vladu Imre Nagya, a nakon sloma revolucije otvoreno se usprotivio ruskoj intervenciji u Revolucionarnom komitetu mađarskih intelektualaca. Zatvoren je 1957. i u zatvoru je proveo četiri godine. Tijekom tamnovanja ostao je dosljedan svojim političkim stavovima, pa je stekao poštovanje većine zatvorenika, bez obzira na to jesu li s njime dijelili neposrednu političku orijentaciju.

Iz zatvora je oslobođen amnestijom 1960. Od 1960. do 1968. zaposlen je u Arhivu Peštanske županije, a 1968. prelazi u Povijesni institut Mađarske akademije znanosti, gdje ostaje do umirovljenja u zvanju znanstvenog savjetnika 1989. Godine 1977. obranio je akademski doktorat (habilitaciju), od 1982. je dopisni, a od 1985. pravi član Mađarske akademije i predsjednik njezinog Povijesnog povjerenstva. Godine 1988. postaje i predsjednik novouspostavljenog Povjerenstva za povijesnu pravdu s ciljem rehabilitacije I. Nagya i drugih pogubljenih vođa revolucije iz 1956., što je i postignuto 1989. i javno obilježeno njihovim svečanim pogrebom. Sljedeće godine izabran je za prvog predsjednika Mađarske akademije u novom demokratskom sustavu, a taj je položaj obnašao u dva mandata do 1996. Svojim je zadatkom smatrao osiguravanje mirne transformacije Akademije u novim prilikama te se dosljedno zalagao za ograničavanje političkog utjecaja na nju. Također se trajno zalagao za smanjenje političkih tenzija unutar samog članstva i za održavanje ponajprije znanstvenih kriterija pri odabiru i djelovanju članova. Svojim je znanstvenim autoritetom podržao i potrebu za znanstvenim proučavanjem i vrednovanjem događaja iz 1956., za što je zadržao osobiti interes sve do smrti.

Kosáry je bio počasni član mnogobrojnih drugih akademija i učenih društava (pariška Europska akademija, Britanska akademija i dr.) te dobitnik mnogobrojnih mađarskih i inozemnih odlikovanja. Od 12. svibnja 1994. bio je dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Umro je u Budimpešti 15. studenog 2007.

Kosáryjev znanstveni pristup može se okarakterizirati kao pozitivistički, s određenim utjecajem francuske intelektualne povijesti. Važan dio svog izrazito vrijednog istraživačkog opusa posvetio je problematici velikih društvenih i političkih promjena koje su zahvatile Ugarsku, odnosno čitavu Habsburšku Monarhiju 1848.-1849., odnosno onim procesima koji su pret hodili sudbonosnim događajima tih revolucionarnih godina. Njegove knjige o tom razdoblju još su uvijek nezaobilazna literatura za proučavanje tog razdoblja u mađarskoj historiografiji, a više knjiga mu je objavljeno i na engleskom. U okviru tih istraživanja, kako na počecima svoga znanstvenog rada, kada je pisao svoju monografiju o Lajosu Kossuthu u doba reformi (1946.), tako i pri kraju svoje karijere kad je objavio knjigu *Magyarország és a nemzetközi politika 1848-1849-ben* (Mađarska i međunarodna poli-

tika 1848.-1849.), veliku pozornost posvetio je vezama Mađara i susjednih naroda i realno prosudio složeno pitanje mađarsko-hrvatskih odnosa. Taj je njegov pristup posebno hvalevrijedan u spomenutom njegovom djelu iz godine 1999., u kojemu je problematiku mađarske četrdesetiosme postavio u kontekst europske politike i dao naglašeno mjesto odnosima Mađara i njihovih nemađarskih sugrađana u okviru Habsburške Monarhije. U toj je knjizi zasebno poglavlje posvećeno hrvatsko-mađarskim odnosima kojima Kosáry prilazi iznimno objektivno, a istodobno i s puno razumijevanja za položaj hrvatske strane u tadašnjem hrvatsko-mađarskom sukobu. Vrlo je zanimljiv Kosáryjev opis pregovora hrvatskog bana Josipa Jelačića i mađarskog premijera Batthyányija i pozadinske posredničke uloge dvora, što baca novo svjetlo na te događaje i u neku ruku pruža sliku koja se razlikuje i od hrvatskog i od mađarskog historiografskog kanona.

Glavna djela: *A Görgey-kérdés és története* (Görgeyevog pitanje i njegova povijest, 1936.); *Görgey* (1939.); *A History of Hungary* (Povijest Ugarske, 1941.; ponovljeno izdanje 1971.; švedski prijevod 1944.); *Kossuth Lajos a reformkorban* (Lajos Kossuth u reformno doba, 1946.); *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába*, I-III (Uvod u mađarske povijesne izvore i literaturu, 1951.-1958.); *History of the Hungarian Nation* (Povijest mađarske nacije, 1969.); *Napóleon és Magyarország* (Napoleon i Ugarska, 1977.; francuski prijevod 1979.); *Magyar külpolitika Mohács előtt* (Ugarska vanjska politika prije Mohača, 1978.); *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon* (Kultura u osamnaestostoljetnoj Ugarskoj, 1980.; engleski prijevod 1987.); *Széchenyi Döblingben* (Széchenyi u Döblingu, 1981.); *Magyarország Európa újabb kori nemzetközi rendszerében* (Mađarska u europskom međunarodnom sustavu najnovijeg doba, 1985.); *The Press during the Hungarian Revolution of 1848-1849* (Tisak u vrijeme Mađarske revolucije 1848.-1849., 1986.); *A felvilágosodás Európában és Magyarországon* (Prosvjetiteljstvo u Europi i Ugarskoj, 1987.); *Nemzeti fejlődés, művelődés, európai politika* (Nacionalni razvoj, kultura, europska politika, 1989.); *Magyarok Európában III* (Mađari u Europi III). *Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867* (Doba obnove i građanstva 1711.-1867., 1990.); *Az európai kis államok fejlődési típusai* (Razvojni tipovi malih europskih država, 1990.); *A Görgey-kérdés története*, I-II (Povijest Görgeyevog pitanja, 1994.); *Magyarország és a nemzetközi politika 1848-1849-ben* (Mađarska i međunarodna politika 1848.-1849. godine, 1999.).

János M. Bak – Damir Karbić – Dinko Šokčević